

דייקנות

בפרשתנו ישנה התייחסות למקרים שבהם אנשים נאלצו להפרד מאחוזתם ומנחלתם מפני שנקלעו למצוקה כלכלית. התורה נותנת לאדם הזדמנות לגאול את נכסיו ומחייבת את הקונה להשיב את הנכס לבעליו הקודמים בתמורה לתשלום. התורה קוצבת מועדים שונים לגאולת נכסים שונים על פי טיבם ואופיים. בתי ערי חומה נגאלים רק תקופה קצרה של שנה. לאחר מכן הם נחלטים לקונה אותם (מוקנים לו לעולם) ואינם חוזרים לבעליהם הראשונים אם לא נגאלו.

"וְאִישׁ כִּי־יִמְכַר בֵּית־מוֹשָׁב עִיר חֹמֶה וְהָיְתָה גְּאֻלְתּוֹ עֲדַת־שָׁנָה מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלְתּוֹ: וְאִם לֹא־יִגְאָל עַד מְלֹאת לֹו שְׁנֵה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בְּעִיר אֲשֶׁר־לֹא לֹו חֶמֶה לְצִמְיַתָּה לְקַנְהוֹ אֹתוֹ לְדַרְתּוֹ לֹא יֵצֵא בַּיָּבֵל" (ויקרא כה, כט-ל)

התקופה של שנה אחת בלבד מתאפיינת בדרישה לספירה של שנה 'תמימה', כלומר, שלימה ועגולה. בדומה לנאמר ביחס לספירת העומר "שבע שבתות תמימות". סגנון זה של הקפדה עורר את חז"ל לדון בשאלת גמישות המדידה של יחידות זמן בהקשרים שונים (עיקר הדיון המשווה נמצא בנידה מח, א-ב). לכאורה מן הפסוקים שלפנינו ניתן ללמוד כי באופן כללי התורה אינה מצפה לעמידה דקדנית ודווקאית בלוחות הזמנים שהיא קובעת. משום כך, התורה טורחת ומציינת במפורש "תמימות" או "תום", כדי להדגיש שהזמן הנקוב במקרה המסוים אינו רק רעיון כללי. נראה כי אם לא צויין אחרת, מועדים וזמנים הם דבר נזיל.

וכך לומדים: "'שנת ממכרו' שלו, ולא שנת של מנין עולם, ו'ימים' מיבעי להו למעת לעת" (בבלי ערכין לא, א). חז"ל מדייקים ששנת גאולה לבתי ערי חומה היא של שניים עשר חודש מלאים. זאת ועוד, שעון החול ייעצר בדיוק של שעות! דומה לספירה זו היא ספירת שש שנות עבדותו של עבד עברי. אלו אינן נספרות בצמוד לספירה הלאומית הכללית של שש שנים עד לשמיטה, אלא מיום מכירתו של העבד לעבדות (נדה מח, א). לעומת זאת, יחידות זמן אחרות נספרות אחרת. ישנם מקרים שבהם ספירת שנה מתייחסת לשנה קלנדרית כללית דווקא. כך למשל, סופרים שנות מלוכה של מלכים, די בכך שמלכו יום אחד מתוך שנה שלימה כדי ששנה זו תיספר להם כשנת מלוכה שלימה. ספירת שנות ערלה נעשות תוך שילוב של שתי האפשרויות ועשויה להצטמצם לשנתיים וקצת (מט"ו אב ועד ראש השנה ועוד שנתיים). מחד, אין סופרים מזמן הנטיעה שלוש שנים תמימות, כי היקלטות הנטיעה עד תום השנה הקלנדרית הראשונה מאפשרת לעבור לשנה השניה של הספירה. אך מאידך, סיום הספירה אינו תלוי בסיום תהליך הבשלת עץ הפרי בעצמו אלא בחלוף השנים. במקרים רבים גם ספירת ימים אינה נעשית במדויק אלא על פי הכלל של 'מקצת היום ככולו'. כך ימי האבילות על קרוב משפחה עשויים להתחיל לפני השקיעה, להסתיים בבוקר היום השביעי לאחר שחלף מקצת היום. נזירות של שלוש יום מסתיימת אף היא בתחילת היום השלושים (וראו: בבלי נזיר ה, ב). בר מצווה ובת מצווה נחגגים ביום ההולדת שהוא בתום שלוש עשרה או שתים עשרה שנה ויום אחד גם אם הלידה עצמה אירעה לקראת שקיעה ואף שמדידת הגיל בשעות הייתה יוצרת דחייה בחגיגות.

מדידת זמן בהלכה, אם כן, אינה שיטתית כלל והיא נעה בין הדרישה לדיוק בלתי מתפשר לבין הדרישה לספירה של 'בערך' בלבד. בגלל חוסר העקביות, נדונו בפוסקים מקרים רבים שבהם לא נקבעה אמת מידה ברורה לקציבת הזמן. האם התקנה שירושת האישה תחזור למשפחתה ולא בעלה יירש אותה, אם נפטרה בתוך שנתיים לאחר הנישואין, חלה כשהאישה נפטרה ביום הנישואין השני או לא. האם קיום התקנה תלוי בשעת הנישואין או לא? אדם שנודר שיימנע ממעשה מסוים יום אחד או שנדר להימנע ממנו למשך שבוע או שנה. האם דינו לקיים את הנדר לפי שעות, או שאומרים 'מקצת היום ככולו'? בעניין זה למשל, יש פוסקים שסברו שיש להבחין בין הנודר יום לבין הנודר שבוע או שנה. יום נמדד בשעות, אולם יחידות זמן גדולות יותר נמדדות באופן גס יותר

ויש שסברו שכל אלו נמדדים במדויק (רא"ש נדרים, פ"ח, א; ש"ך יו"ד, סי' רכ, ה ס"ק יג). הפוסקים תהו מתי מסתיים חוזה שננקב בו משך זמן קצוב להימשכות העיסקה, וישנה עוד קשת רחבה של מקרים כאלה ואחרים שהמשותף לכולם הוא השאלה האם כשהתורה או בני האדם קובעים מועדים ותקופות הם מתכוונים למימוש גמיש או דווקא מדוקדק (וראו: שו"ת צמח צדק, יו"ד, סי' קפב).

מסתבר שפירושו של מושג הדייקנות כעקבי, חתוך וחד הוא טעות. מושג הדיוק עצמו הוא בעל פנים שונות. אין דומה הדיוק הנדרש במדידת תרופה לבליעה למידת הדיוק במספר כפיות הסוכר בתה ואין דומה מידת הדיוק לשעת התור אצל הרופא או המועד לפגישה עם המורה באסיפת הורים, לזמן התחלת השיעור או התפילה. לעיתים הגיוני ומתבקש למדוד את הזמן באופן מדויק ככל שניתן, ולעיתים הגמישות נובעת מכוחה של עדינות והבנה של מושגי הכמות והזמן.

הדבר הנכון, כשמבקשים לתת לאדם הזדמנות אחרונה לגאול את הקרקע שלו, היא לאפשר לו את הגאולה עד הדקה התשיעים. בנדר ובהסכם ניתן לגזור את אופי המדידה משפת בני האדם וכוונתם כשהם מדברים על פרקי זמן כאלה ואחרים, וניתן להבחין בין תקופות קצרות לארוכות בין מידות הדיוק שבני אדם נוהגים בהם. וששעות בין בשר לחלב יכולות גם להתפרש כמושג גמיש הקשור עם מערכות העיכול, סוג האוכל, מרווח בין ארוחות וכדומה.

ישנם טיפוסים שונים בעולם. יש אנשים שיש להם נטייה לדייק בכל מחיר. גם כשאין בכך כל צורך וכשמראש הזמן שנקבע נועד רק לתת אומדן כללי. ישנם טיפוסים שלהם הנטייה להתעלם מלוחות זמנים תמיד. גם אם יטריחו אנשים אחרים בהמתנה, אבל גם אם משמעות הדבר היא שהם יישארו לאחר העבודה לסיים כמה דברים נחוצים ללא תמורה. השילוב בין שתי האפשרויות הוא סבוך יותר, הוא תובע מן האדם להיות ער לסביבה, לדייק בלוח הזמנים כשנדרש אך בה בעת לגלות נינוחות ושלווה נפש בהקשרים אחרים. אף הקב"ה, המסוגל לדייק כחוט השערה בהכנסת השבת, ספר את שנות גלות ישראל במצרים בצורה רופפת. מעקב אחרי מושגי הזמן של התורה מכוונים את האדם לבנות לעצמו תודעה משתנה של מושגי הזמן, ולסגל לעצמו הקשבה רגישה לדופק החיים.